

Sanatını Filistin'in Özgürlüğüne Teksif Eden Edebiyatçı: Gassân Kenefânî

Hasan SARIKAYA

Süleyman Demirel University Faculty of Theology, Master's Student in the Department of Basic Islamic Sciences, hasansarikaya250@gmail.com. ORCID: 0000-0002-7271-9204

Prof. Dr. Ramazan KAZAN

Süleyman Demirel University, Faculty of Theology Basic Islamic Sciences Isparta, Türkiye
ramazankazan@sdu.edu.tr. orcid.org/0000-0003-3103-111X

Özet

Edebiyatta nesrin türlerinden olan roman ve hikâyeler, fertlerin ve toplumun sosyal, ferdi, psikolojik olarak yaşadığı olayları değişik yönleriyle ele almaktadır. Böylece bir konu veya olay, kahramanları konuşturularak daha heyecanlı, hissi, dramatik ve edebî olarak aktarılmakta, okuyucuların takdirine sunulmaktadır. Bilindiği üzere 20. yüzyılın en dramatik sosyal olayı, Filistinlilerin katledilmesi, vatanlarından sürülüp mülteci duruma düşürülmeleri olmuştur. Günümüze kadar az sayıda vatanını terk etmemiş insan üzerindeki baskı ve zulümler devam etmiş, her hafta birkaç Filistinlinin öldürülmesi sıradan olay haline gelmiştir. Öz vatanlarında zor şartlarda yaşayan az sayıdaki Filistinli de 7 Ekim 2023 tarihinden itibaren dünyanın gözü önünde hunharca katledilmektedir. İşte bu sıkıntıları daha önce gören ve yaşayan, sanatını Filistin davasına adayan 20.yüzyılın Arap edebiyatçılarından birisi de Gassân Kenefânîdir. O, roman, hikâye ve tiyatro alanında eserler kaleme almış ve vatanının işgali ve halkının sürgüne gönderilmesi esnasında yaşadığı sıkıntıları, acıları, çaresizlikleri, vatandan uzak yaşamının hüznünü, oraya tekrar nasıl döneceğinin yollarını edebi bir şekilde dile getirmiştir. Adeta o, sanatını bu alana teksif etmiş nadir edebiyatçılardandır. Yine o, eserleriyle ve fikirleriyle halkını cesaretlendirmiş vatan savunması ve tekrar ülkesine dönmesi için onları motive etmeye çalışmıştır. Müellif, eserlerinde ele aldığı konularının büyük bir kısmını da gerçek hayattan seçmiştir. Çalışmada öncelikle Gassân Kenefânî'nin hayatına, eserlerine ve edebî yönüne dikkat çekilecektir. Bu noktada Kenefânî'nin ele aldığı bazı konu ve olaylara değinilecek, romanlarındaki bazı karakterlerinin genel özelliklerine, zaman, mekân konusuna, anlatım tekniklerine yer verilecektir. Daha sonra da özellikle yazdığı bazı roman ve hikâyelerinden yola çıkılarak onun dil ve edebî üslubu incelenecektir. Bu yapılırken roman ve hikâyelerinde kullandığı bazı teşbih, tasvir

ve semboller ile edebî özelliği olan bazı cümleleri, ilim ve edebiyat dünyasının dikkatlerine sunulacaktır. Çalışmanın son kısmında Kenefânî'ye ve yazdığı romanlarına yöneltilen bazı tenkitlere de yer verilecektir.

Anahtar Kelimeler: Arap Dili ve Belagati, Gassân Kenefânî, Filistin Edebiyatı, Roman, Üslûp, Vatan

Writer whose Art Focuses on the Freedom of Palestine: Ghassan Kanafani

Abstract

Novels and stories, which are types of prose in literature, deal with the social, individual and psychological events experienced by individuals and society from different aspects. Thus, a topic or event is conveyed in a more exciting, emotional, dramatic and literary way by making the heroes talk and is presented to the appreciation of the readers. As it is known, the most dramatic social event of the 20th century was the massacre of Palestinians, their exile from their homeland and their becoming refugees. To this day, the oppression and persecution of a small number of people who have not left their homeland has continued, and the killing of a few Palestinians every week has become an ordinary event. The few Palestinians living in difficult conditions in their homeland have been brutally murdered in front of the world since October 7, 2023. One of the Arab writers of the 20th century who saw and experienced these troubles before and devoted his art to the Palestinian cause is Ghassan Kenefani. He wrote works in the field of novels, stories and theater and expressed in a literary way the troubles, pain, despair he experienced during the occupation of his homeland and the exile of his people, the sadness of living away from the homeland, and the ways of returning there again. He is one of the rare literary figures who concentrated his art in this field. Again, he encouraged his people with his works and ideas and tried to motivate them to defend the homeland and return to his country. The author chose most of the subjects he discussed in his works from real life. In the study, first of all, attention will be drawn to the life, works and literary aspects of Gassân Kenefânî. At this point, some topics and events that Kenefânî deals with will be touched upon, and the general characteristics of some of the characters in his novels, the subject of time and place, and narrative techniques will be included. Then, his language and literary style will be examined, especially based on some of the novels and stories he wrote. While doing this, some of the similes, descriptions and symbols he used in his novels and stories, as well as some sentences with literary characteristics, will be presented to the attention of the scientific and literary world. In the last part of the study, some criticisms directed at Kenefânî and his novels will also be included.

Key Words: Arabic Language and Rhetoric, Ghassan Kenefani, Palestinian Literature, Novel, Style, Homeland

1. Giriş

Edebiyatın nesir alanında kaleme alınan edebi türlerinden roman ve hikâyeler ayrı bir önemi haizdir. Bu türlerde özellikle toplumun ve fertlerin yaşadığı sosyal olayların değişik yönleri ele alınmaktadır. Böylece bir konu veya olay, kahramanları konuşturularak daha heyecanlı, dramatik, hissi ve edebî olarak aktarılmakta ve okuyucuların takdirine sunulmaktadır.

20.yüzyılın Arap edebiyatının roman, hikâye ve tiyatro alanında eserler kaleme almış sanatçılarından biri de Gassân Kenefânîdir. Filistinli olan yazar özellikle roman ve öykü alanında eserler telif etmiştir. O hem romanlarında hem de öykülerinde vatanının işgali ve halkının sürgüne gönderilmesi esnasında yaşadığı sıkıntıları, acıları, çaresizlikleri, vatandan uzak yaşamının hüznünü, vatana tekrar nasıl döneceğini edebî bir şekilde dile getirmiş adeta sanatını bu alana teksif etmiş nadir edebiyatçılardandır. Müellif ele aldığı konularının büyük bir kısmını da gerçek hayattan seçmiştir.

Çalışmada Gassân Kenefânî'nin bazı romanlarından yola çıkılarak edebî yönüne değinilmeye çalışılmıştır. Bu yapılırken dil ve üslûbu ele alınmış, görüşleri incelenmiş ve edebî kişiliğine dikkat çekilmiştir. O özellikle davası olan vatanın kurtarılması konusunu, hem eserlerinde hem de hayatında canlı tutmaya çalışmış ve vatanları işgal edilmiş Filistinlileri bu işgalden kurtarmak için yüreklendirmeye gayret etmiştir. Bunu yaparken edebi üslûptan vazgeçmemiş, sanatını konuşurmuştur.

Ayrıca çalışmada Gassân Kenefânî'nin genel olarak romanlarında kullandığı edebî üslûbu, ele aldığı olaylar, zaman, mekân ve karakterlerin genel özelliklerine dikkat çekilmiştir. Bununla beraber kullandığı teşbihler, tasvirler, semboller ve edebî özelliği olan veciz cümlelere de farklı eserlerinden faydalanılarak örnekler verilmiştir. Ayrıca yazara ve kaleme aldığı bazı romanlarına yöneltilen birtakım tenkitler de ele alınarak değerlendirilmiştir.

Önce yazar Gassân Kenefânî'nin kısa hayatına ve edebî yönüne yer verilecektir. Daha sonra üslûbu ele alınacaktır.

1-Gasân Kenefânî'nin Hayatı

Gassân Kenefânî, 1936 yılında İngilizlerin manda yönetimindeki Filistin'in Akka şehrinde avukat bir babanın çocuğu olarak dünyaya geldi. İlkokul eğitimini Yafâ şehrinde Fransızlara ait olan Saint-Joseph okulunda 1948 yılının kışına kadar aldı. Bu sene ülkesinin Yahudiler tarafından işgal edilmesiyle Filistin'den sürüldü. Ailesi Lübnan'ın Sayda şehrinin bir köyüne yerleşti. Ancak

buradaki zor şartlar dolayısıyla ailesiyle birlikte Suriye'ye göç etti.¹ Çocukluk döneminde sürgünde yaşarken ailenin geçimini sağlamak için sabahları okula gitti, öğleden sonra da lokanta ve matbaada çok düşük bir ücretle çalışarak aile bütçesine katkı sağlamaya çalıştı.²

İlkokulunun kalan kısmını ve ortaokulu Şam'da bitirdi. Lise öğretimi sırasında Arap Edebiyatı ve resim alanında başarılı çalışmalar gerçekleştirdi. Liseyi bitirince, bir süre Suriye'deki Filistin mülteci kamplarındaki okullarda görsel sanatlar alanında öğretmenlik yaptı. Daha sonra Dımaşk Üniversitesine Arap Edebiyatı bölümüne girdi. Buradaki eğitimine üç yıl devam etti. Ancak katıldığı siyasi çalışmalar dolayısıyla üniversiteyi bitiremedi. Sonra Irak'a, peşinden Kuveyt'e geçti. Nihayet Beyrut'a döndü. Ölünceye kadar burada yaşadı.³

Danimarkalı genç kız Anni Hoover, Filistin gerçeğini öğrenme tutkusuyla gerçekleştirdiği 1961 yılındaki gezi sırasında Kenefânî ile tanıştı. Kenefânî ona Filistin problemini anlattı ve mülteci kamplarını gezdirdi. Genç kız, probleme olan ilgisi ve cesaretinden dolayı Kenefânî'den etkilendi. Kısa bir süre sonra da Danimarkalı genç kız, yazarla evlendi. Bu evlilikten 1962 yılında Fâyiz, 1966 yılında Leyla adlı çocukları dünyaya geldi.⁴ 1972 yılında Beyrut'ta uğradığı bir suikastla İsrail tarafından öldürüldü.⁵ Cenazesi Beyrut'a defnedildi.⁶

2.Yazarın Edebi Yönü

Gassân Kenefânî, önce gazete ve dergilerde yazarlık, yayın yönetmenliği gibi değişik görevler alarak kendini yetiştirmeye çalıştı. Ayrıca Fransızcasının gayet iyi olmasıyla da batıdaki edebî faaliyetleri okuma ve tanıma fırsatı buldu. Buradan hareketle roman, öykü ve tiyatro alanında eserler kaleme aldı.

¹ Zirikli, Hayreddin, *el-Alâm*, (Beyrut: Dâru'l-İlmi li'l-Melâyîn, 1995), c.5, s.119; Subhiyye Avde Za'rab, *Gassân Kenefânî Cemâliyâtü's-Serdi fi'l-Hutâbi'r-Rivât*, (Amman: Dâru'l-Mecdêlâvî, 2006), s.11.

² Subhiyye Avde, *Gassân Kenefânî Cemâliyâtü's-Serdi*, s.11.

³ Zirikli, Hayreddin, *el-Alâm*, c.5, s.119; Mâcide Hamûd, *Cemâliyâtü's-Şahsiyyeti'l-Filistiniyye Ledeyi Gassân Kenefânî*, (Dımaşk: Dâru'n-Nemîr, 2005), s. 9- 19.

⁴ (<http://www.aswwar.com/ub/shiwthread.php?t=5133>), 10 Nisan 2024, *el-Kâtibu'l-Filistinî Gassân Kenefânî*, s. 1-2; Mâcide Hamûd, *Cemâliyâtü's-Şahsiyyeti'l-Filistiniyye*, s.15.

⁵ (<http://www.aswwar.com/ub/shiwthread.php?t=5133>), 10 Nisan 2024. *el-Kâtibu'l-Filistinî Gassân Kenefânî*, s. 5.

⁶ Zirikli, Hayreddin, *el-Alâm*, c. 5, s.119; Sandy Tolan, *The Lemon Tree/Limon Ağacı*, çev. Özkan Özdem, (İstanbul: Pega-sus Yayınları, 2009), s. 259

1955 yılında üniversite eğitimini bırakıp siyasi çalışmalar için gittiği Irak'taki Arap milliyetçi hareketine katıldı. Bu hareketin çıkardığı *er-Re'y* adlı dergide gazeteci olarak çalıştı. Bu dönemde romantizm ağırlıklı hikâyeler okudu. İlk öyküsü olan *Şemsun Cedîdetun* 'u, 1956 yılında neşretti.⁷ Aynı sene Kuveyt'e gitti. Burada okumaya ve yazmaya ayrı bir önem verdi. Böylece edebî ürünlerinin ilklerini de Kuveyt'te neşretmeye ve alanla ilgili ödüller almaya başladı. Nitekim 1958 yılında kısa hikâye yarışmasında “القيص المسروق” *Çalınmış Gömlek* adlı öyküsüyle ilk ödülünü aldı.⁸

Yazar Kuveyt'te kendini belli bir seviyeye getirdikten sonra Beyrut'a geçti.⁹ Burada çıkan “*el-Hurriyye*” adlı dergide haftalık makaleler yazdı. 1962-1967 arasında aynı dergide yayın yönetmeni olarak çalıştı.¹⁰ Fransızca'ya olan düşkünlüğü ve bu dil yeteneği sayesinde Faulkner, Hemennjuua ve Elliott'un hikâye ve romanlarını okudu. Kaleme aldığı eserlerinin pek çoğunu Beyrut'ta yayımlandı.¹¹ Böylece onun önünde gazeteciliğin ve edebiyatın ufukları açıldı, şahsiyeti belirginleşti. Edebî ve gazetecilik gücü adeta zirve yaptı.¹²

1963 yılında “*el-Muharrir*” adlı dergide yayın yönetmenliği yaptı. “*el-Envâr*” ve “*el-Havâdis*” adlı dergilerde 1969 yılına kadar çalıştı. Bu dergilerden ayrıldıktan sonra aynı yıl, “*el-Hedef*” adlı haftalık dergiyi kurdu. Yazar, bu dergide, öldüğü 8 Temmuz 1972 tarihine kadar yayın yönetmeni olarak çalıştı.¹³

Yaptığı çalışmaları dolayısıyla 1966 yılında Lübnan Yazarlar Birliğinin en iyi roman ödülünü “*Mâ Tebakkâ Lekum*” isimli eseriyle kazandı. 1974 yılında Dünya Yazarlar Örgütü (I.O.J)'nin ve 1975 yılındaki Asya ve Afrika yazarlar birliği “*el-Lutis*” adlı ödülü ona verildi.¹⁴ Aldığı bu ödüller, onun edebiyat alanındaki yeteneğini ve eserlerinin değerini göstermesi açısından oldukça önemlidir.

⁷ Zirikli, Hayreddin, *el-Alâm*, 5/119; Mâcide Hamûd, *Cemâliyyâtu's-Şahsiyyeti'l-Filistiniyye*, s. 9- 19.

⁸ Zirikli, Hayreddin, *el-Alâm*, 5/119; Mâcide Hamûd, *Cemâliyyâtu's-Şahsiyyeti'l-Filistiniyye*, s. 20.

⁹ Subhiyye Avde, *Gassân Kenefânî Cemâliyyâtu's-Serd*, s. 12-13.

¹⁰ Gassân Kenefânî, *Âidun Îlâ Hayfâ*, (Beyrut: Muessesetu'l-Ebhâsi'l-Arabî, 1980), Yayıncının Notu, 7-8; Mâcide Hamûd, *Cemâliyyâtu's-Şahsiyyeti'l-Filistiniyye*, 19.

¹¹ Subhiyye Avde, *Gassân Kenefânî Cemâliyyâtu's-Serd*, 13-14.

¹² Mâcide Hamûd, *Cemâliyyâtu's-Şahsiyyeti'l-Filistiniyye*, s. 14.

¹³ Zirikli, Hayreddin, *el-Alâm*, 5/119; Gassân Kenefânî, *Âidun Îlâ Hayfâ*, Yayıncının Notu, s. 7-8; Necme Halil, *en-Nemûzecu'l-İnsâniyyu fî Edebi Gassân Kenefânî*, (Beyrut: Dâru'l-Bîsân, 1999), s. 22-23.

¹⁴ Gassân Kenefânî, *Âidun Îlâ Hayfâ*, Yayıncının Notu, s. 7-8

O, yazarlığının yanında Filistin'in özgürlüğü için Filistin Kurtuluş Örgütünün siyasi halk cephesinde aktif görevler almakla beraber Filistin Halk Kurtuluş Cephesi sözcülüğünü de yaptı. Vatanının özgürlüğü için yaptığı çalışmalarından dolayı, İsrail tarafından tutuklanıp hapse atıldığı da oldu.¹⁵

Yazar, nesir alanında daha çok öykü ve romanlar kaleme almıştır. Öykülerinde başta kendisinin ve halkının yaşadığı bazı sıkıntıları dile getirmiştir. Öykülerinden meşhur olanlar şunlardır: *Şemsun Cedidun, el-Kamîsu 'l-Mesrûk, fî Cenâzetî, Ardu 'l-Burtukali 'l-Hazîn, Âlemun Leyse Lenâ, es-Sagîru Yezhebu ile 'l-Muhayyem, Muntasafu Eyâr*.¹⁶

Yazar, öykülerinde daha çok romanlarıyla meşhur olmuştur. O vatanını çok seven bir sanatçı olup kamplarda yaşayan Filistinlilerin çektiği acıları ve ülkesine tekrar dönüşün mümkün olacağını unutturmamaya çalışmıştır. Bunun nasıl gerçekleşeceği ile ilgili görüşlerini edebî olarak takdim etmiştir.

1963 yılında kaleme aldığı ilk romanı *Ricâlun fî 'ş-Şems* adını taşımaktadır. Diğer romanı 1966 yılında yazdığı *Mâ Tebakkâ Lekum*'dur. 1969 yılında *Âidun ilâ Hayfâ*¹⁷ ve *Ummu Sa 'd*¹⁸ adlı romanlarını kaleme almıştır. *es-Sagîru Mansûr ve Ebûhu, el-Lûtusu 'l-Ahmaru 'l-Meyyit, eş-Şeyu 'l-Âhar* ¹⁹diğer romanlarıdır. Yazarın ayrıca bilimsel çalışmaları da söz konusudur. *Edebu 'l-Mukavemeti fî Filistîne 'l-Muhtelle, fî 'l-Edebi 's-Sahyûnî, el-Edebu 'l-Filistîniyyu 'l-Mukâvim Tahte 'l İhtilâl*²⁰ adlı eserleri bunlardan bazılarıdır.

¹⁵ Gassan Kenefânî, *Ummu Sa 'd*, (Beyrut: Muessetu 'l-Ebhâsi 'l-Arabiyye, 2004), Yayıncının Notu, s.7-8

¹⁶ Radvâ Âşûr, *et-Tarîku ile 'l-Haymeti 'l-Uhrâ Dirâse fî 'Amâli Gassân Kenefânî*, (Beyrut: Dâru 'l-Âdâb, 1977), 137; Mâcîde Hamûd, *Cemâliyyâtu 'ş-Şahsiyyeti 'l-Filistiniyye*, s. 19-23. Abdurrahmân Yâğî, *Ma ' Gassân Kenefânî*, (Bağdat: Ma 'hadu 'l-Buhûsi 'd-Dirâsâti 'l-Arabiyye, 1983), s. 94, 115.

¹⁷ Bu romanın tahlili ve tercümesi “*Gassân Kenefânî 'nin Edebi kişiliği ve 'Hayfa 'ya Dönüş ' Adlı Romanı* ” adıyla Ramazan Kazan tarafından Türkçemize kazandırılmıştır. İlgili eser Ankara 'da Nobel yayınları arasında 2017 yılında neşredilmiştir.

¹⁸ Bu roman ve tahlili Ramazan Kazan tarafından Türkçeye kazandırılmıştır. Bkz Kazan, Ramazan, *Ağlayan Kudüs - Filistin Dramına Dair Ummu Sa 'd Adlı Roman ve Tahlili-*, (Ankara: Nobel: Akademik Yayıncılık, 2018)

¹⁹ Zirikli, Hayreddin, *el-Alâm*, c. 5, s. 119-120; Radvâ Âşûr, *et-Tarîku ile 'l-Haymeti 'l-Uhrâ Dirâse fî 'Amâli Gassân Kenefânî*, 137; Mâcîde Hamûd, *Cemâliyyâtu 'ş-Şahsiyyeti 'l-Filistiniyye*, s. 19-28.

²⁰ Subhiyye Avde Za 'rab, *Gassân Kenefânî Cemâliyyâtu 's-Serdi fî 'l-Hutâbi 'r-Rivât*, s. 17-18.

Kenefânî'nin hayatı sürekli çalışma ile geçti. O, günlük gazetenin yazı işleri müdürü, küçük öykülerin yazarı, vatanın kurtarılması için yapılan toplantıların katılımcısı idi. Herkese açık olan toplantıların hatibi, edebi çalışmaların müellifi, ressam ve tasarımcı idi.²¹

Gassân Kenefânî'nin hayatı, edebi şahsiyeti ve çalışmaları hakkındaki bu bilgilerden hareketle onun, öykü ve romanlarıyla öne çıkan bir şahsiyet olduğu söylenebilir. Sanatını genelde ülkesinin ve insanının esenliği için kullanan dolayısıyla bazı romanlarından hareketle eserlerinde kullandığı üslûbun incelenmesi yerinde olacaktır. Şimdi, yazmış olduğu bazı romanlar ışığında onun kullandığı edebî üslûbu değişik yönleriyle ele alınacaktır. Önce romanlarında ele aldığı konu ve olaylara dikkat çekilecektir.

3. Gasân Kenefânî'nin Romanlarında Ele Aldığı Konu ve Olaylar

Gassan Kenefânî'nin roman ve hikâyelerinde genel olarak Filistin halkının yaşamış olduğu zor ve acılı durumların ele alındığı görülmektedir. Onun işlenmiş olduğu konular da genellikle gerçek hayattan alınmıştır.

İfade edilebilir ki İsrail'in, Filistin'i işgal etmesi ve halkının bu durumdan etkilenişi, mazlum ve çaresiz bir duruma düşmesi, yaşanan bu işgal neticesinde evlerinden ve yurtlarından göç etmek zorunda bırakılmaları gibi hususlar onun romanlarının genel konusunu teşkil etmektedir. Bunlarla birlikte Kenefânî genel olarak vatan sevgisi ve hasreti ayrıca vatan müdafaası, ölüm, kahramanlık, cesaret, birlik, beraberlik ve pişmanlık gibi konular üzerinde de oldukça fazla durmakta ve yazdığı eserlerde bu konuları etkileyici bir şekilde işlemektedir.

Yahudilerin, 1948 yılında Filistin topraklarını gasp etmeleri, müellif olarak işgali yaşamış ve sürgün edilmiş birisi olarak gördüğü ve çektiği sıkıntılar, eserlerindeki konuları genelde etkilemiştir. O, Yahudi güçler tarafından zulüm gören, çaresizlik ve sefalet içinde yaşayan Filistinlilerin dramatik hayatlarını romanlarında ele almıştır.

²¹ Kazan, Ramazan, *Gassân Kenefânî'nin Edebî kişiliği ve 'Hayfa'ya Dönüş' Adlı Romanı*, (Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 2017), 52.

4. Romanlarında Zaman ve Mekân

Yazılan romanların ne zaman ve nerede yaşandığı üslup açısından önemlidir. Ayrıca ele alınan olayların tahlili için de ayrı bir değeri vardır.

“Roman ve hikâyelerde mekân unsuru en geniş anlamda, olayların cereyan ettiği çevreyi tanıtmak, hikâye ve roman kişilerini belirginleştirmek, toplumun durumunu yansıtmak gibi işlevlerde de kullanılır.”²² Kenefânî, roman ve hikâyelerinde mekân unsurlarına yer vermeyi de ihmal etmemiştir. Onun eserlerinde olaylar farklı mekânlarda geçmektedir. Yazmış olduğu roman ve hikâyeler incelendiğinde onun, mekân olarak genelde Filistin sınırları içerisinde yer alan Hayfa, Ramallah, Yafa, Akka ve Sayda gibi şehirleri seçtiği görülmektedir. Olaylar ayrıca köyde, ev, tarla ve kahvehane gibi mekânlarda da geçmektedir.²³ Bu mekânlar Yahudiler tarafından işgal edilen ve Filistin halkının terk etmek zorunda olduğu ya da göç ettikleri yerler olarak karşımıza çıkmaktadır. Bunların yanı sıra olayların bazısının mülteci kamplarında da geçtiği dikkatlerden kaçmamaktadır. Diğer taraftan, romanı oluşturan unsurlardan birisi olan zaman kavramı da romanda anlatılan olayların daha rahat anlaşılabilmesi ve netliğe kavuşması açısından oldukça önem arz etmektedir.

Kenefânî'nin roman ve hikâyelerinde zaman kavramı bazen belirsiz, bazen de farklı farklı olmakla birlikte olaylar genel olarak İsrail'in Filistin topraklarını işgal etmeye başladığı 1947 yılı ve sonrasına denk gelir. Romanlardaki karakterlerin genel özellikleri, cinsiyeti, yaşı, hırçınlığı, mülayimliği, herkesten farklı görüşleri, uyanıklığı, saflığı vs oldukça önemlidir. Şimdi Gasân Kenefânî'nin yazdığı bazı romanlarında hareketle karakterlerinin özelliklerine göz atılacaktır.

5. Romanlarındaki Karakterlerin Genel Özellikleri

Gassân Kenefânî, yazdığı roman ve öykülerinde farklı tip ve karakterlere yer vermiştir. Onun, eserlerinde kullandığı karakterler genel olarak işgal altında büyük sıkıntılar çeken, pek çok acı ve

²² Çakır, Hasan, *Öykü Sanatı*, (Konya: Çizgi Yay. 2002), s. 107.

²³ Göçer, Murat, *Gassan Kenefânî ve Öykücülüğü*, (Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2006), s. 117-118

zorlukla dolu bir hayat süren ve vatanlarını terk etmek zorunda bırakılan Filistin halkının değişik katmanları arasından seçilmiştir. Ayrıca roman ve öykülerinde yer alan kişiler çocuk, genç, evladına özlem duyan ve onları korumak isteyen kırsal kesimden anne baba ile öğretmen, avukat gibi aydın kesimden ve vatan müdafaası için mücadele eden cesur insanların karakterlerinden oluşmaktadır.

Kenefânî'nin seçtiği karakterlerin genel özelliklerini daha iyi anlayabilmek amacıyla makale sınırları içerisinde onun *Ricâlün fi 'ş-Şems/Güneşteki Adamlar* ve *Âidun Îlâ Hayfa/Hayfa'ya Dönüş* adlı iki romanında yer alan bazı karakterler örnek olarak verilecek ve bunların özelliklerine değinilecektir. Önce *Ricâlün fi 'ş-Şems* romanında öne çıkan karakterlere göz atılacaktır.

5.1. Ebû Kays

Romanın ana karakterlerinden birisi, Basra'da eşi ve iki çocuğuyla birlikte yaşayan ve maddi durumu oldukça kötü olan Filistinli mülteci Ebû Kays'tır. O, Basra'da bir hayırsever tarafından kendisine verilen eski bir kulübede yaşayan ve maddi yetersizliklerden dolayı çocuklarının geleceğinden endişe duyan bir babadır. Kuveyt'te şoför olarak çalışan arkadaşı Sa'd, kendisinden maddi olarak daha iyi durumdadır. O, arkadaşı Ebû Kays'ı Kuveyt'e gidip orda para kazanması için ikna etmeye çalışır, hatta onu bu konuda zorlar. Ebû Kays da onun bu ısrarı üzerine Kuveyt'e gitmeye karar verir. Bu durum romanda Ebû Kays ve arkadaşı Sa'd arasında geçen şu diyalogda açıkça görülmektedir:

- *Burada yaşamak hoşuna mı gidiyor? On yıl geçti, halâ dilenci gibi yaşıyorsun. Gerçekten yazık! Oğlun Kays, okula ne zaman başlayacak? Yarın diğer (oğlun da) büyüyecek, Ona nasıl bakacaksın?*

-Tamam artık. Yeter!

-Hayır, yetmez. Ayıp ya! Şuan büyük bir aileden sorumlusun. Oraya (Kuveyt'e) neden gitmiyorsun?²⁴

Görüldüğü üzere karakterler Filistin'den tehcir edilen başka ülkelerin şehirlerinde zor şartlarda yaşayan insanlardır. Çektikleri sıkıntılardan kurtulmak isteyen ve çareler arayan, bunun için de zorlukları göze alan karakterlerdir.

5.2. Ebu'l-Hayzuran

Romanın öne çıkan karakterlerinden birisi de Filistinli bir mülteci olan Ebu'l-Hayzuran'dır. O, Basralı bir zengin olan Hacı Rıdâ'nın şoförlüğünü yapmaktadır. Ebu'l-Hayzuran, Kuveyt'e gitmek isteyen Ebû Kays, Esad ve Mervan isimli Filistinli mültecilere sınırdan geçmeleri konusunda rehberlik eder ve onlardan belli bir ücret alır. Onları boş bir su tankerinin içine gizleyerek yasadışı olarak sınırdan geçirmeye çalışır. Onun en büyük amacı çok para kazanıp rahat bir hayat sürmektir. Bu durum romanda onun ağzından şöyle ifade edilmektedir:

'Sana gerçeği söyleyeyim mi? Daha fazla para istiyorum. Daha fazla, çok daha fazla para... Helâl yoldan servet toplamanın zor olduğunu anladım. Şu aşağılık mahlûku görüyor musun? Ki o benim. Biraz malım var. İki yıl sonra her şeyi bırakıp, bir kenara çekileceğim. İstirahat etmek istiyorum. Gölgede öylece uzanmak istiyorum. Bir şey düşünüp düşünmemek umrumda değil. Kulumu bile kıpırdatmak istemiyorum. Hayatımda haddinden fazla yoruldum. Vallâhi de öyle...''²⁵

Müellifin burada karakter olarak takdim ettiği Ebu'l-Hayzuran, idealist olmayan, çıkarlarını ve rahatını düşünen kişidir. Bu tip insanlardan vatanına dönme konusunda bir fayda olmayacağını böylece vurgulamaktadır.

5.3.Esad

Romanın bir diğerkarakteri de önceden Kuveyt'te bir müddet çalışmış olan Esad'dır. Esad, Kuveyt'te daha önce de çalıştığı için tecrübe kazanmış ve yaşadığı bazı olumsuzluklardan dolayı temkinli davranan bir kişi haline gelmiştir. Onun amacı Kuveyt'e tekrar giderek para kazanmak ve refaha kavuşmaktır. Kuveyt'e gidecek olan kişiler arasında en tecrübeli kişi Esad olduğu için, onlara rehberlik edecek olan Ebu'l-Hayzuran ile pazarlık yapma görevi ona verilir. Romanda Esad'ın ağzından dökülen şu ifadelerde bu durum açıkça görülmektedir:

*'Gördün işte. Gençler durumu bana havale etti. Bak hepimiz aynı ülkenin evlatlarıyız. Hepimiz rızkımızın peşindeyiz. Bunda herhangi bir sıkıntı yok. Fakat her şey adil bir şekilde olmalı. Atacağımız her adımın ayrıntılarını bize tek tek anlatacaksın. Kaç para istediğini de lafi dolandırmadan söyleyeceksin. Tabii parayı da Kuveyt'e vardığımızda vereceğiz. Asla daha önce değil.'*²⁶

5.4.Mervan

Mervân, henüz on altı-on yedi yaşlarında bir gençtir. Abisi Zekeriya, Kuveyt'te çalışıp ailesine para gönderir. Ama abisi Zekeriya artık para göndermeyi kesince, Mervân da ailesinin geçimini sağlayabilmek için çalışmak zorunda kalır. Okulu bırakır ve para kazanmak için yasadışı yollarla Kuveyt'e gitmeye karar verir.

Görüldüğü üzere üç ayrı şahıs da mülteci olup maddi sıkıntı içerisinde. Onların amacı Kuveyt'e giderek para kazanmak ve kamplarına geri döndüklerinde orada yaşayan ailelerini yaşadıkları bu zor durumdan kurtarabilmektir. Dolayısıyla Müellif adeta bu sıkıntıdan kurtulmak isteyen karakterler vasıtasıyla, Filistinli mültecilerin vatanlarının dışında yaşadıkları zorluklara dikkat çekmektedir.

Kenefânî'nin *Hayfa'ya Dönüş* romanına gelince, ondaki karakterler ülkelerinden zorla çıkarılan Filistinli aile ile Polonya'dan getirilip onların evine yerleştirilmiş Yahudi ailesinden oluşmaktadır.

Romanın ana karakterlerden Filistinli olan ve Hayfa'yı terk etmek zorunda kalıp Ramallah'a göç eden öğretmen Sait ve eşi Safiye'dir. Bunlar işgal altındaki Hayfa'dan ayrılırken Haldun isimli bebeklerini beşikte bırakmak zorunda kalmışlardır. Said oldukça bilinçli fakat Filistin'e geri dönmek için mücadele etmenin gerekliliği konusunda tereddüt yaşamaktadır. 1967 savaşından sonra ülkesini ve özellikle evlerinde bırakmak zorunda kaldıkları çocuklarını ziyarete giderler. Said, burada karşılaştıkları oğullarının Yahudi geleneklerine göre yetişmesi ve kendilerini reddetmesinden sonra tereddüdü sona eren ve mutlaka vatan için mücadele edilmesi kanaatine varan bir karakterdir.

Romandaki diğer iki karakter ise, Polonya'da yaşamakta iken Hayfa'ya gelmeye ikna edilen Yahudi aile Miriam ve eşi Efrat Conches'tir. Bu Yahudi çiftten bayan Miriam, öğretmen Sait ve eşi Safiye'nin beşikte bırakarak göç etmek zorunda kaldıkları bebekleri Haldun'u evlat edinip kültürlerine göre yetiştiren, çocuğun adını Dof'a çeviren ve kendine özgüveni olan bir karakterdir.

Romanda yazar fikirlerini bizlere Sait, Dof ve Sait'in diğer oğlu olan Halit isimli karakterler vasıtasıyla aktarır.²⁷

6. Gassan Kenefânî'nin Romanlarında Anlatıcı/Hikâye Eden

Roman ve hikâyelerde olayların "biri" tarafından aktarılması da söz konusu olmaktadır. Olayları okuyucuya aktaran "biri"ne o hikâyenin "anlatıcısı" denir. Anlatıcı, meydana gelen olayları, okuyucuya "birinci şahıs" ya da "üçüncü şahıs" olarak aktarabilmektedir.

Anlatıcı, hikâyenin kahramanlarından biri olabileceği gibi, olayından dışından biri de olabilir. Öte yandan anlatıcının, romandaki olayları okuyucuya aktarırken takındığı belli bir tavır olabilir. Anlatıcı bu olayları aktarırken taraflı ya da tarafsız davranabilir. Anlatıcının, olayları anlatma tavrı da "bakış açısı"nı oluşturur. Gassan Kenefânî'nin roman ve hikâyelerinde de anlatıcılar ve sahip oldukları bakış açısı bu çerçevede²⁸ değerlendirilebilir.

²⁶ Gassân Kenefânî, *Ricâhun fi'ş-Şems*, s. 50.

²⁷ Mâcîde Hamûd, *Cemâliyyâtu'ş-Şahsiyyeti'l-Filistiniyye Ledeyi Gassân Kenefânî*, (Dımaşk: Dâru'n-Nemîr, 2005), s. 65-66

²⁸ Göçer, Murat, *Gassan Kenefânî ve Öykücülüğü*, s. 73.

Kenefânî'nin kaleme aldığı roman ve hikâyelere genel olarak bakıldığında olayı, okuyucu kitleye aktaran anlatıcı "birinci şahıs" ya da "üçüncü şahıs" olarak karşımıza çıkmaktadır. Kenefânî bazen roman karakterlerinden biri olur ve bizzat olayın içinde yer alır, bazen de olayı dışardan gözlemleyerek okuyucuya o şekilde aktarır. Müellifin sanat anlayışının temelini oluşturan Filistin davası için gerekli olan tavır, bakış açısı neyi gerektiriyorsa o çerçeveden olayları ele aldığı bir gerçektir. Mesela Ummu Sa'd adlı romanında başkahraman olan Sa'd'ın annesi her halde Filistin'in kurtuluşu için gayret eden bir karakterdir. Davasının başarıya ulaşması için ilk fedakârlıkların öncelikle kendisinden başlaması gerektiğinin bilincindedir. Bundan dolayı oğlunu çocukluğundan itibaren davasının bir ferdi olması için yetiştirmeye çalışır. Gayretlerinin sonucunda oğlunu fedailerin arasına uğurlar.

7. Gassân Kenefânî'nin, Romanlarında Kullandığı Anlatım Teknikleri

Bir eserde anlatımı canlandırmak, okuyucunun gözünde olayı daha etkili ve kalıcı hale getirmek için pek çok anlatım tekniği kullanılmaktadır. Genel olarak roman ve hikâyelerde kullanılan anlatım teknikleri arasında diyalog, geriye dönüş, montaj, otobiyografik anlatım, tasvir-betimleme, monolog, mektup, özetleme, bilinç akımı ve romanın farklı bölümlerinde değişik sebeplerle tekrarlanan ifadeler anlamına gelen leitmotiv tekniği²⁹ yer almaktadır.

Gassân Kenefânî'nin, yazdığı roman ve öykülerinde bu anlatım tekniklerinin çoğunu kullandığı söylenebilir. Onun kullanmış olduğu bu anlatım tekniklerinden iki tanesini makale sınırları içinde örneklendirmek yerinde olacaktır.

Kenefânî, yazmış olduğu roman ve hikâyelerinde genel olarak Filistin'in özgürlüğünü ele almasının yanında zaman zaman da hayatın içinde karşılaşılabilecek birtakım toplumsal olayları ele almıştır. *Tahteravalli* adlı hikâyesinde karakterin, âşık olduğu kıza karşı içinden geçenleri iç monolog (iç konuşma) tekniği kullanarak aktarmıştır. Böylece onun iç dünyasını ve düşüncelerini dikkat çekici bir şekilde okuyucuya sunmuştur. Bu konuda hikâyede geçen ifade şöyledir:

²⁹ Tekin, Mehmet, *Roman Sanatı*, (İstanbul: Ötüken Yayınevi, 2003), s. 188.

(قررت أن أصارحها، مهما كلفني الأمر من ذلة... و كنت قد وصلت إلي قرار صغير. اذا كنت أنوي الزواج منها، فلماذا لا أحكي لها قصتي مع ندي؟ صحيح ان علاقتي مع ندي لم تنته تمامًا، لكن كلينا اصبح يعرف انها انتهت، ولم يبق من كل تلك القصة سوي أن تنقل إلي القبر...)

‘Bu durum beni ne kadar aşağılık bir konuma düşürürse düşürsün, onunla açıkça konuşmaya karar verdim ve (şöyle) küçük bir karara vardım: Eğer onunla evlenmek istiyorsam, neden ona Nadâ ile olan hikâyemi anlatmıyorum? Nadâ ile olan ilişkimin tamamen bitmediği doğru ama artık her ikimiz de bu ilişkinin bittiğini biliyorduk. Artık bu hikâyeden geriye mezara gitmekten başka hiçbir şey kalmadı.’³⁰

Yazar, *eş-Şeyu'l-Âhar* adlı romanında ise mektup tekniğine yer vermiştir. Birtakım toplumsal olayların işlendiği bu romanda ana karakterlerden biri olan avukat Salih, sevgilisi Leyla'nın ölümünden sorumlu tutulmakta, ama hâkim karşısında yargılanırken kendini savunmamaktadır. Onun, hâkim karşısında sessiz kalması, suçunu kabul ettiği yönünde karara varılmasına ve aleyhine hüküm verilmesine sebep olur. Öte yandan hapiste kaldığı süre içerisinde yazdığı bir mektupta samimi bir üslûpla masum olduğunu ve sevgilisi Leyla'yı öldüren kişinin kendisi olmadığını ifade etmektedir. Roman, bu mektup ekseninde gelişmektedir. Yazar, mektup tekniği sayesinde böylece karakterin duygu, düşünce ve hissiyatlarını samimi bir şekilde yansıtmıştır. Bu da romanın okuyucuda merak uyandırıcı bir nitelik kazanmasında etkili olmuştur. Bu durum romanda şu şekilde geçmektedir:

(أنا لم أقتل ليلى الحايك.. أقولها لك أنت يا ديمًا الحبيبة الرائعة.. وأقولها لكم جميعًا أيضًا. أقولها لكم للمرة الأخيرة، دون أن أتوقع مردودًا لا بالجزاء ولا بالعقاب. ولذلك لا بد أن تكون صادقة: فليس ثمة أصدق من حكم يطلقه علي نفسه رجل ميت! أنا لم أقتل ليلى الحايك.. ولست أريد لاحد أن يمنحني الشفقة إذا أفتعته هذه الكلمة بأن رجلا بريئا قد شنق. ولست أقولها لأي غرض..)

‘Leyla Hayek'i ben öldürmedim. Sevgili Dima, bunu sana söylüyorum... Ve bunu hepimize söylüyorum. Bunu size, herhangi bir ödül veya ceza beklemeksizin, son kez söylüyorum. Bu nedenle dürüst olmak gerek, çünkü ölü bir adamın, kendisine karşı verdiği hükümden daha doğru bir şey yoktur! Leyla Hayek'i ben öldürmedim. Kimseyi masum bir adamın idam edildiğine inandırarak onun şefkatini kazanmak ya da ondan merhamet dilenmek istemiyorum. Bunu herhangi bir amaç için de söylemiyorum...’³¹

³⁰ Gassân Kenefânî, *Mevtû Serîri Rakam 12*, (Beyrut, Muessetu'l-Ebhâsi'l-Arabiyye, 1987), s. 69

³¹ Gassân Kenefânî, *eş-Şeyu'l-Âhar/ Men Katele Leylâ el-Hâyek*, (Kıbrıs: Dâru menşûrâtî'r-Rimâl, 2013), s. 5.

Kenefânî'nin romanlarında bu iki örneğe benzer diğer anlatım teknikleri de mevcuttur. Şimdi onun dil ve üslûp özelliğine göz atalım.

8. Eserlerinde Kullandığı Dil ve Üslûp

Gassân Kenefânî, yazmış olduğu roman ve hikâyelerinin büyük çoğunluğunda edebî ve seviyeli bir dil kullanmıştır. Bu da eserlerine estetik açıdan değer kazandırmıştır. Kenefânî, eserlerini kaleme alırken genelde fasih Arapçayı tercih etmiştir. Ancak karakterlerden az da olsa halk içerisinden seçtiklerine de "ammice" diye adlandırılan halk lehçesini kullanmıştır. Bu da mahalli halk lehçesinden habersiz kişiler tarafından anlaşılması hususunda birtakım güçlükler meydana getirmiştir.

Gassân Kenefânî'nin yazdığı roman ve hikâyelere bakıldığında onun birtakım atasözlerine ve deyimlere de yer verdiği görülmektedir. Bu noktada olayları daha net ve anlaşılır bir hale getirmeyi amaçlarken cümlelerine de edebî özellikler katmıştır. *Mevtû Serîri Rakam 12* adlı eserinde, âşık olduğu kıza aşkını itiraf etmeye cesaret edemeyen ve bu durumu kendi içinde büyüterek gereksiz yere paniğe kapılan bir karakterin dilinden şu deyim aktarır:

(سوف تجعل النملة فيلا)

"*Karıncayı fil yapacaksın.*"³²

Gassân Kenefânî, kaleme aldığı romanlarında teşbih, tasvir vb unsurları da bol miktarda kullanmıştır. Şimdi genel olarak bu hususlar ele alınacaktır.

³² Gassân Kenefânî, *Mevtû Serîri Rakam 12*, s. 69.

8.1.Gassân Kenefânî'nin Roman ve Hikâyelerinde Teşbih Örnekleri

Teşbîh, tef'îl bâbından (شَبَّهَ) fiilinin mastarı olup, "bir şeyi diğer şeye benzetmek"³³ anlamına gelir. Terim olarak ise, "belli bir maksat için, bir edat vasıtasıyla, aralarında bir veya daha fazla ortak nitelikten dolayı bir şeyi diğer şeye benzetmeye"³⁴ denir. Gassân Kenefânî'nin üslûbuna bakıldığı zaman yazarın romanlarında teşbih üslûbunu çokça kullandığı görülmektedir. Şimdi Kenefânî'nin bazı romanlarında önemli görülen birtakım teşbih örnekleri incelenecektir:

Kenefânî, *Ricâlu fi 'ş-Şems* adlı romanında, yurtlarından göç etmekte olan Filistinli mültecilerin çöldeki yolculukları esnasındaki duruma dair şöyle bir teşbih örneği sergiler:

(شق العالم الصغير الموهن طريقه في الصحراء مثل قطرة زيت ثقيلة فوق صفيحة قصدير متوهجة)

*Yorucu küçük dünya, çölde kızgın bir teneke levha üzerindeki ağır bir yağ damlası gibi yol alıyordu.*³⁵

Yine aynı romanda, Ebu'l-Hayzuran'ın kullandığı su tankeri engebeli yol bitip de düzlüğe çıktığında, yazar tankerin hız göstergesi hakkında şöyle bir teşbihte bulunur:

(كان المؤشر يندفع إلي الأمام ككلب أبيض مربوط إلي وتد)

*Gösterge, kazığa bağlı olan beyaz bir köpek gibi öne atılıyordu.*³⁶

Kenefani'nin romanlarında, bunlara benzer pek çok teşbih örneği bulunmakla beraber sadece önemli görülen ve dikkat çekenlere yer verilmiştir. Yazar, teşbih üslûbunu kullanarak anlatımı daha etkili ve canlı hale getirmiştir.

Gassân Kenefânî', *Ardu'l-Burtukâli'l-Hazîn* adlı hikâyesinde, İsrail askerleri tarafından yapılan işgal esnasında meydana gelen olayları aktarırken, kurşun seslerini oradan göç etmekte olan insanları uğurlamaya, onlara veda etmeye benzetmiştir. Romanda geçen ifade şu şekildedir:

(... طلقات بعيدة كأنها تحية الوداع.)

³³el-Fîrûzâbâdî, Mecduddin Muhammed b.Yakûb, *el-kâmûsu'l-Muhîd*, (Beyrut: Medresetu'r-Risâle, 1987), s. 1610

³⁴ el-Hafâcî, Saîd b. Sinân, *Sirru'l-Fesâha*, (Kahire: Mektebetu'l-Hâncî, 1994), s. 235. Krş. Kazan, Ramazan, *Edebî açıdan Hadis metinleri*, (Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 2013), s. 251

³⁵ Gassân Kenefânî, *Ricâlu fi 'ş-Şems*. s. 76.

³⁶ Gassân Kenefânî, *Ricâlu fi 'ş-Şems*, s. 71.

‘‘Uzaktan gelen silah sesleri, sanki veda selamlaması gibiydi.’’³⁷

Müellif, yazmış olduğu eserlerinde teşbih dışında farklı edebi üslûplara da başvurmuştur. Bunlardan birisi de tasvirlerdir.

8.2. Gassân Kenefânî'nin Roman ve Hikâyelerinde Tasvir Örnekleri

Tasvir, Arapça kökenli bir kelime olup "resim, şekil, sûtret, betimleme" anlamlarını ifade eder. Bu kelime, (صَوَّرَ) fiilinin,³⁸ tefîl babındaki mastar halidir. Bir edebiyat terimi olarak ise tasvîr kavramı, bir olayın veya durumun sadelikten uzak ve şâirane bir üslûpla anlatılmasıdır.³⁹ Kısaca tasvîr, diğer adıyla betimleme, olayları veya durumları göz önünde canlandırmak ya da diğer bir ifade ile kelimelerle resim yapmak şeklinde tanımlanabilir. Yazar, betimleme üslûbunda, gördüğü ya da yaşadığı olay veya durumları anlatır.⁴⁰

Kenefânî, romanlarında ve öykülerinde tasvirlerle de sıkça yer vermiş ve böylece hem anlatımı daha etkili ve anlaşılır hale getirmiş hem de olayın okuyucunun gözünde canlanmasını sağlayarak ona sanki olayı yaşıyor hissiyatı vermiştir. Gassan Kenefânî'nin üslûbunu daha iyi anlayabilmek adına, romanlarında yer verdiği tasvir örneklerinden birkaç tanesine değinmek yerinde olacaktır.

Kenefânî, İsrail'in, Akka şehrini işgal etmesi sonucunda Akka'dan Sayda'ya göç eden Filistinli bir ailenin yolda yaşadıklarını, onların küçük çocuklarının dilinden şu şekilde tasvir etmektedir:

(كان الجو غائما بعض الشيء، واحساس بارد يفرض نفسه علي جسدي، كان رياض جالسا بهدوء شديد، رافعا ساقيه الي ما فوق حافة القفص، و متكئا بظهره علي الأمتعة محدقا في السماء.. وكنت أنا جالسا بصمت، واضعا ذقني بين ركبتي طويا فوقهما ذراعي.. وحقول البرتقال تتوالي علي الطريق... وشعور بالخوف يتآكلنا.. والسيارة تصعد لاهثة فوق التراب الندي..)

Hava biraz buluthuydu. Ve bir soğukluk hissi kaplıyordu vücudumu. Riyad, çok sessiz bir şekilde oturuyordu. Bacaklarını kafesin kenarından yukarı kaldırıyor ve sırtını eşyalara dayayarak, gökyüzüne bakıyordu. Ve ben çenemi dizlerimin arasına koyup, kollarımı da üzerine

³⁷ Gassân Kenefânî, *Ardu'l-Burtukâli'l-Hazîn*, (Beirut: Muessesetu'l-Ebhâsi'l-Arabiyye, 1987), s. 74.

³⁸ el -Fîrûzâbâdî, Mecduddin Muhammed b. Yakûb, *el-kâmûsu'l-Muhîd*, s. 385.

³⁹ Tâhiru'l-Mevlevî, *Edebiyât Lügatı*, Enderun, İstanbul, 1973, s. 149.

⁴⁰ <http://www.edebiyatsayfasi.com/betimleme-tasvir-etme/> 23 Nisan 2024

*bükerek sakin bir şekilde oturuyordum. Portakal bahçeleri yolda peş peşe birbirini izliyordu. Korku hissi bizi tüketiyordu. Araba, nemli toprak üzerinde nefes nefese tırmanarak ilerliyordu.*⁴¹

Yazar, *Ricâhun fi'ş-Şems* adlı romanında Filistinli göçmenlerin Kuveyt'e giderken geçtikleri çöldeki kavurucu sıcaklığı ve o anda yaşanan hissiyatı şu şekilde tasvir etmektedir:

(الشمس في وسط السماء ترسم فوق الصحراء قبة عريضة من لهب أبيض، وشريط الغبار يعكس وهجًا يكاد يعمي العيون.)

*Güneş, gökyüzünün tam ortasında, çölün üstünde beyaz bir alevden geniş bir kubbe çiziyor ve yerden kalkan toz şeridi neredeyse gözleri kör edecek bir parlaklık yansıtıyordu.*⁴²

Kenefânî, romanlarında verilen örneklerde görüldüğü üzere sanatını da ortaya koyacak pek çok tasvir örneğine yer vermiştir. Bu sayede olayların okuyucunun gözünde canlanmasını ve daha etkili bir hale gelmesini sağlamıştır. O, romanlarında tasvirlerin yanı sıra bazı sembollere de yer verilmiştir.

11. Roman ve Hikâyelerinde Kullandığı Semboller

Kenefânî'nin roman ve hikâyelerinde bol miktarda semboller de yer almaktadır. Dikkat çeken ve önemli görülen sembollerden bazılarını şu şekilde sıralamak mümkündür:

Kenefânî'nin romanlarında öne çıkan sembollerin başında خيمة /çadır kelimesi gelmektedir. Çadır, Filistinlilerin tarihinde önemli bir sembol olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu sembol 1948 yılında Filistin topraklarının İsrail askerleri tarafından işgal edilip gasp edilmesinden itibaren günümüze kadar Filistin'den kovulmayı ve sürgün edilmeyi ifade eder. Zira Filistin insanı ülkelerinin işgal edilmesinin ardından yurtlarından edilmiş, çadırlarda yaşayarak pek çok zorluk ve sıkıntı yaşamış ve bunlardan kurtulmanın yollarını aramıştır.⁴³

Gassân Kenefânî'nin, *Hayfa'ya Dönüş* adlı romanının karakterleri olan Sait ve eşi Safiye' 1948 yılında yaşanan İsrail işgali esnasında henüz beş aylık bebeklerini beşikte bırakmak zorunda kalmışlardı. İşgalciler bu çocuğu yetiştirmek üzere Yahudi bir aileye evlatlık olarak vermişlerdi.

⁴¹ Gassân Kenefânî, *Ardu'l-Burtukâli'l-Hazîn*, s. 74.

⁴² Gassân Kenefânî, *Ricâhun fi'ş-Şems*, s. 78.

⁴³ Feyhâ Abdulhâdî, *Va'du'l-Gadi Dirâsetun fi Edebi Gassân Kenefânî*, s. 96.

Aile bu çocuğu Yahudi gelenek ve göreneklerine göre yetiştirmiş adını da Dof olarak değiştirmişti. İşte Dof, Filistin topraklarını terk etmelerinden bu yana Filistin neslinin hatasını, suçunu temsil etmektedir ve bu noktada bir sembol niteliğindedir.⁴⁴ Çünkü o, Yahudi bir ailede büyüdüğü ve Yahudi kültürüne göre yetiştiği için artık Filistinlilere düşman olmuş birisidir.

Yine aynı romanda, Fâris el-Lubde isimli karakterin Yafa'daki evinde yer alan, şehit kardeşi Bedir'in duvarda asılı olan resmi de bir sembol niteliği taşımaktadır. Zira o resim, şehitliğin anlamını ifade etmektedir. Şehidin hatıraları hep o resimde canlı kalır; o, geleceği inşa eder ve vatan topraklarının geri alınmasında etkilidir. Onun ölümü hayatın ve bir devrimin doğumu demektir. Bu açıdan şehit Bedir'in resmi, vatanın kurtuluşu için mücadele etme noktasında bir sembol niteliğindedir.⁴⁵

Bunların yanı sıra Kenefânî'nin romanlarında anne mefhumu da önemli bir yere sahiptir. Örneğin Ummu Sa'd romanında yer alan anne, aktif hayatı sembolize etmektedir. Aynı zamanda da hem ümmet hem de halktır.⁴⁶

9. Romanlarında Dikkat Çeken Edebi Cümleler

Kenefânî, roman ve hikâyelerinde edebi özelliği olan pek çok cümleye yer vermiştir. Bu cümlelerden önemli görülen ve dikkat çekenler arasında şunları örnek olarak verebiliriz:

İçerisinde teşbih ve tasvir barındıran şu cümle ayrı bir güzelliğe ve etkileyici üslûba sahiptir:

(و في الخارج، شقت الشمس طريقها وسط الغيوم الداكنة مثلما يشق المحراث ثلماً في الأرض، وقذفت حزمة دفاء في

الغرفة)

"Dışarıda, toprağın içine yarıklar açan pulluk gibi güneş, yoğun bulutlar arasında yolunu açıyor ve odaya sıcaklık huzmesi gönderiyordu."⁴⁷

⁴⁴ Radvâ Âşûr, *et-Tarîku ile 'l-Haymeti 'l-Uhrâ Dirâse fî 'Amâli Gassân Kenefânî*, s. 141.

⁴⁵ Kerim Mehdî Mesûdî, *Gassân Kenefânî ve Abdurrahmân Munîf, er-Ru 'yetu 'l-Mustakbeliyyetu fî 'r-Rivâyeti*, (Ammân: Dâru Usâme li'n-Neşri ve't Tevzî', 2000), s. 26-27.

⁴⁶ Necme Halil, *en-Nemûzecu 'l-İnsâniyyu fî Edebi Gassân Kenefânî*, s. 54.

⁴⁷ Gassan Kenefânî, *Ummu Sa 'd*, s. 34

Ricâalun fi'ş-Şems adlı romanda Ebû Hayzuran ile anlaşmaya varmaya çalışan Ebû Kays konuşmasında şöyle bir deyim kullanır:

(ما يبدأ بالشرط ينتهي بالرضا)

'Her şey net olmalı. Bir atasözü vardır: Anlaşmayla başlayan, memnuniyetle biter.'⁴⁸

Yine Ebû Kays'ın ağzından aktarılan şu ifade de oldukça dikkat çekmektedir:

(لماذا غضبت؟ الموضوع سؤال و جواب والإتفاق أخو الصبر.)

- 'Neden kızılıyorsun? Mevzu, soru ve cevaptan ibarettir. Anlaşma da sabrın kardeşidir.'⁴⁹

13. Romanlarına ve Kullandığı Üslûbuna Yönelik Eleştiriler

Genel olarak Gassan Kenefânî'nin romanlarının sanatsal ve edebi bir nitelik taşımasının yanı sıra, yazara ve romanlarına yöneltilen birtakım eleştiriler de mevcuttur. Burada onun *Hayfa'ya Dönüş* adlı romanı hakkında yapılan bir eleştiriye yer verilecektir. Edebiyat eleştirmeni olan Radvâ Âşûr, ilgili romanı hakkında şöyle demektedir:

Romanı içerik açısından zengin olması ile birlikte, yazar bu sanatsal içerikten faydalanılması ve istifade edilebilmesi için yeterli çaba ve gayreti göstermemiştir. Roman alelacele yazılmıştır ve sanatsal yönden sınırlı kalmıştır. Yazarın çoğunlukla gerçekleri, yeni sanat ortaya koyan duygusal bir şekilde ele almayı sadece mantıksal açıdan aktarmıştır. Gassan Kenefânî, romanda klasik olay örgüsünü tercih etmiştir. Romanda kullanılan bu olay örgüsü, tek başına iyi bir sanatsal nitelik taşımamaktadır.⁵⁰

Kenefânî, romanlarında genel olarak fasih, düzgün bir dil kullanmış olmasına rağmen bazen de anlaşılması zor olabilen ammice olarak bilinen halk dilini de kullanmıştır. Bu da zaman zaman eleştiri konusu olmuştur. Yazar, anlatımı güçlendirmek için teşbih unsurlarına da yer vermiştir.

⁴⁸ Gassân Kenefânî, *Ricâalun fi'ş-Şems*, s. 50.

⁴⁹ Gassân Kenefânî, *Ricâalun fi'ş-Şems*, s. 51.

⁵⁰ Radvâ Âşûr, *et-Tarîku ile'l-Haymeti'l-Uhrâ Dirâse fi 'Amâli Gassân Kenefânî*, s. 144.

Ancak onun teşbih ihtiva cümlelerde aşırıya kaçmış olması bazen olayı karmaşık bir hale getirmiş ve anlaşılmayı güçleştirmiştir.

Sonuç

1936 yılında Filistin'in 'Akkâ şehrinde dünyaya gelen Gassân Kenefânî, son dönem Arap edebiyatının meşhur simalarından birisidir. O, özellikle roman, öykü ve tiyatro alanlarında pek çok eser kaleme almıştır. Bu eserlerinde genel olarak 1948 yılında İsrail'in Filistin'i işgal etmesinden dolayı vatanlarını terk etmek zorunda kalan Filistinlilerin hüznü dolu yaşayışlarını ve çektikleri zorlukları ele almıştır. Kenefânî, yazdığını yaşayan, yaşadığını da yazan birisidir. O, küçük yaşta bu işgale ve zulümlere bizzat tanık olup, olayları bizzat yaşadığı için aslında yazdığı eserler onun hayatının bir yansımasıdır denilebilir.

O, olaylarda yer verdiği karakterleri bizzat günlük hayattaki halkın içinden seçmiştir. Onun romanlarındaki karakterler genel olarak işgalden dolayı zulüm görmüş, büyük sıkıntılar çekmiş ve vatanlarını terk etmek zorunda kalmış insanlardan oluşmaktadır. Müellif, yazdığı eserlerinde genel olarak vatan müdafaası ve hasreti, evlat özlemi, yalnızlık, kahramanlık, şehitlik, memleketten sürgün ve ölüm gibi konuları ele almıştır. Kenefânî'nin romanlarında mekânlar farklı olmakla birlikte olaylar genel olarak Hayfa, Ramallah, Yafa, Akka ve Sayda gibi şehirler de geçmektedir. Tercih edilen mekânlar arasında ayrıca köy, ev, tarla ve kahvehane gibi yerler de mevcuttur. Seçilen bu mekânlar İsrail tarafından işgal edilen ve Filistin halkının sürüldüğü veya göç ettiği yerler olarak dikkatlerden kaçmamaktadır. Bunlara ek olarak olayların bir kısmı kamplarda da geçmektedir. Romanlardaki zaman, İsrail'in Filistin topraklarını işgal etmeye başladığı 1947 yıllarından itibaren başlamakta müellifin öldürüldüğü yıl olan 1972 yılına kadar devam etmektedir.

Genel olarak romanlarındaki karakterlere bakıldığında işgalden dolayı zulüm gören ve vatanlarını terk etmek zorunda olan Filistin halkından seçildiği görülmektedir. Gassân Kenefânî, eserlerinde bazen amrice kelime ve cümlelere yer vermiş olsa da çoğunluklu fasih Arapçayı kullanmıştır. Ayrıca roman ve öykülerinde anlatımı, daha güçlü, etkili ve anlaşılır kılmak amacıyla pek çok teşbih, tasvir ve semboller kullanmış ve bunları farklı anlatım teknikleri ile aktarmıştır. Ayrıca

birtakım edebi cümlelere ve deyimlere yer vererek, eserlerini daha edebî bir hale getirmeye çalışmıştır. Ancak eserleri genelde sanat ve edebî nitelik taşısa da yazara birtakım eleştiriler de yapılmıştır.

Kaynakça

Abdurrahmân Yâğî, *Ma' Gassân Kenefânî*, Bağdat: Ma'hadu'l-Buhûsi'd-Dirâsâti'l-Arabiyye, 1983.

Çakır, Hasan, *Öykü Sanatı*, Konya, Çizgi Yay. 2002

Feyhâ Abdulhâdî, *Va'du'l-Gadi Dirâsetun fî Edebi Gassân Kenefânî*, Amman, Dâru'l-Kermel, ts.

el-Fîrûzâbâdî, Mecduddin Muhammed b.Yakûb, *el-kâmûsu'l-Muhîd, Medresetu'r-Risâle*, Beyrut, 1987.

Gassan Kenefânî, *Gassân Kenefânî, eş-Şeyu'l- Âhar/ Men Katele Leylâ el-Hâyek*, (Kıbrıs: Dâru menşûrâti'r-Rimâl, 2013)

-----, *Ricâhun fi'ş-Şems*, Beyrût, Muessesetu'l-Ebhâsi'l-Arabiyye, 2008

-----, *Ummu Sa'd*, Beyrut, Muessesetu'l-Ebhâsi'l-Arabiyye, 2004.

-----, *Ardu'l-Burtukâli'l-Hazîn*, Muessesetu'l-Ebhâsi'l-Arabiyye, Beyrut, 1987

-----, *Mevtü Serîri Rakam 12*, Beyrut, Muessesetu'l-Ebhâsi'l-Arabiyye, 1987.

-----, *Âidun İlâ Hayfâ*, (Beyrut. Muessesetu'l-Ebhâsi'l-Arabî, 1980)

-----, *Âlemun Leyse Lenâ*, (Mecmû'atu Kışâş), Beyrut, Menşurâtu Maktabati Muneymân, 1965.

(<http://www.aswwar.com/ub/shiwthread.php?t=5133>), 10 Nisan 2024. *el-Kâtibu'l-Filistinî Gassân Kenefânî*, s. 1-2.

(<http://www.edebiyatsayfasi.com/betimleme-tasvir-etme/>), 23 Nisan 2024.

Göçer, Murat, *Gassan Kenefânî ve Öykücülüğü*, Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2006.

el-Hafâcî, Saîd b. Sinân, *Sirru'l-Fesâha*, Kahire, Mektebetu'l-Hâncî, 1994.

Kazan, Ramazan, *Gassân Kenefânî'nin Edebî kişiliği ve 'Hayfa'ya Dönüş' Adlı Romanı*, Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 2017.

-----, Kazan, Ramazan, *Edebî açıdan Hadis metinleri*, Ankara, Nobel Yayın Dağıtım, 2013.

el-Mesûdî, Kerim Mehdî, *Gassân Kenefânî ve Abdurrahmân Munîf er Ru'yetu'l-Mustakbeliyyetu fi'r-Rivâyeti*, Ammân, Dâru Usâme li'n-Neşri ve't Tevzî', 2000.

Mâcide Hamûd, *Cemâliyyâtu 'ş-Şahsiyyeti'l-Filistiniyye Ledeyi Gassân Kenefânî*, Dımaşk: Dâru'n-Nemîr, 2005.

Necme Halil, *en-Nemûzecu'l-İnsâniyyu fi Edebi Gassân Kenefânî*, Beyrut: Dâru'l-Bîsân, 1999.

Radvâ Âşûr, *et-Tarîku ile'l-Haymeti'l-Uhrâ Dirâse fi 'Amâli Gassân Kenefânî*, Beyrut: Dâru'l-Âdâb, 1977.

Sandy Tolan, *The Lemon Tree/Limon Ağacı*, çev. Özkan Özdem, İstanbul: Pega-sus Yayınları, 2009.

Subhiyye Avde Za'rab, *Gassân Kenefânî Cemâliyyâtu's-Serdi fi'l-Hitâbı'r-Rivâî*, Amman, Dâru'l-Mecdelâvî, 2006.

Tâhiru'l-Mevlevî, *Edebiyât Lügatı*, İstanbul, Enderun, 1973.

Tekin, Mehmet, *Roman Sanatı*, İstanbul, Ötüken Yayınevi, 2003.

Zirikli, Hayreddin, *el-Alâm*, Beyrut, Dâru'l-İlmi li'l-Melâyîn, 1995.